

**II.**

**P R A Ź S K Á  
N Ě M E C K Á  
L I T E R A T U R A**

## PŘÍSPĚVKY ROBERTA MUSILA V PRAŽSKÝCH NOVINÁCH

Na jednom místě svých autobiografických zápisků Robert Musil vypočítává mnoho měst z mnoha zemí Rakouska-Uherska, jména, která mají vesměs užší či volnější vztah k jeho životu nebo minulosti jeho rodiny, a nakonec zjišťuje, že si na něj přesto nevznášela nárok ani jedna spolková země. To možná platilo pro spolkové země Rakouské republiky, ne však pro české země v Československu, které svůj nárok ohlásily už velmi záhy.

Na přelomu let 1922 a 1923<sup>1</sup> vyšel sborník vydaný básníkem a překladatelem Otto Pickem *Němečtí prozaikové z Československa*, v němž měli příspěvky mj. Paul Adler, Max Brod, Oskar Baum, Rudolf Fuchs, Camill Hoffmann, Egon Erwin Kisch, Paul Leppin, Leo Perutz, Josef Popper-Lynkeus, Hugo Salus, Rainer Maria Rilke, Hermann Ungar, Johannes Urzidil, Ernst Weiß, Ludwig Winder.<sup>2</sup> Ačkoli tito autoři většinou nejsou *vylučně*, mnozí dokonce ani *především* prozaiky, vystupují zde přesto všichni jako „prozaikové“, a jsou také všichni „z Československa“, dávají tedy titulu, co žádá – až na jednoho: Roberta Musila. Ten se tu neobjevuje jako „prozaik“, nýbrž s dramatickým fragmentem;<sup>3</sup> a není rodákem „z Československa“, nýbrž z Klagenfurtu. Tedy „prozaik z Československa“, který patrně není ani prozaikem, ani není z Československa. Ovšem čtenářům v roce 1923, kteří znali *Zmatky chovance Törlesse i Tonku*<sup>4</sup> – a bylo jich nejspíš žalostně málo –, se nabízelo otočení této věty: autor, který je prozaikem a patrně je z Československa. A měli by pravdu, a pravdu měl svým přiřazením i Otto Pick; neboť Robert Musil *byl* svou podstatou právě prozaik, jehož dramatickým exkursům připadá v celku jeho díla funkce dialogických etud; a roky dětství a mládí strávené na vyšší vojenské reálce v Hranicích na Moravě

1 Prager Presse z 30. 12. 1922 přinesla úryvek z předmluvy Otto Picka s poznámkou, že kniha „právě vychází“. *PP* 2, 1922, č. 357, 30. 12., s. 4.

2 *Deutsche Erzähler aus der Tschechoslowakei. Ein Sammelbuch.* Herausgegeben und eingeleitet von Otto Pick. Reichenberg/Prag/Leipzig/Wien: Heris-Verlag, 1922, XV, 434 s.

3 Robert Musil: „Vorspiel zu einem Melodrama“. Tamtéž, s. 186–212.

4 Poprvé otištěno in: *Der neue Roman*, 1923, č. 9 (začátek února), s. 349–389. *Der neue Roman* byl čtrnáctideník zrozený z nouze inflace, který v době, kdy knihy byly pro masu čtenářů finančně nedostupné, nabízel německým a rakouským autorům příznivou možnost pro zveřejnění jejich nových děl. Od začátku října 1922 do začátku dubna 1923 vyšlo celkem 13 čísel, která jsou k dispozici v souhrnu jako *Der neue Roman. Ein Halbjahr neuester Prosa.* Reichenberg in Böhmen: Verlag Gebrüder Stiepel G. m. b. H., 1923, 540 s. Srov. Otto Pick, „Geistige Hilfeleistung“. *PP* 3, 1923, č. 25, 27. I., s. 4.

a na Vysokém učení technickém v Brně zanechaly v jeho dílech trvalé stopy. Určení „z Československa“ tak není – pro dobu kolem roku 1922 – třeba stavět výš, ale ani níže než u ostatních přispěvatelů, jimž všem bylo společné jedno: potřeba zvládnout zážitek zániku a pádu staré monarchie, ovšemže modifikovaná rozdílným původem, rozdílnými cestami a cíli.

Je možné pokládat za jisté, že k zařazení mezi „Německé prozaiky z Československa“ došlo s Musilovým souhlasem, zvláště když vydavatel Otto Pick byl členem redakce *Prager Presse*, v níž se Robert Musil objevuje již krátce po jejím založení jako spolupracovník, a sice spolu se svým – lépe řečeno pod svým příbuzným, českým orientalistou Aloisem Musilem: Alois nad, Robert pod čarou.<sup>5</sup> Ostatně další den po ohlášení sborníku najdeme Roberta Musila v noticce o *Německých dramaticích z Československa* znovu jako „Brňana“: „V této sezóně se na německých scénách očekává řada světových premiér a prvních inscenací děl autorů pocházejících Československa [...] činohru *Blouznivci* Roberta Musila, básníka původem z Brna, připravuje Die Tribüne [...] Ernst Weiß, taktéž Brňan, se dostane ke slovu hrou *Olympia* v Deutsches Theater [...]“<sup>6</sup>

Některé Musilovy příspěvky v *Prager Presse* a *Prager Tagblatt* (zdaleka ne všechny) zahrnul Adolf Frisé do velmi mezerovité bibliografie, většinou také navíc velmi vágně.<sup>7</sup> Tento soupis je třeba zkompletovat a nejprve jej doplnit materiálem, který u Frisého není zachycen vůbec: Musilovými divadelními dopisy v *Deutsche Zeitung Bohemia*. U takto získaného celku příspěvků Roberta Musila v pražských novinách bude pak nakonec, v druhé části této práce, podniknut pokus o jeho zhodnocení a zařazení.

## I.

### Vídeňské divadelní dopisy Roberta Musila v *Deutsche Zeitung Bohemia*

Na začátku dvacátých let se kulturní život Němců v Československu významně zintenzivnil, a sice z velmi zjevných důvodů. Zatímco v Německu a Rakousku vládla inflace,<sup>8</sup> disponovalo již Československo stabilní měnou.

5 První číslo *Prager Presse* vyšlo 27. března 1921. Už třetí přineslo první příspěvek Roberta Musila: „Zusammenhänge?“ Von Robert Musil (Wien). *PP* 1, 1921, č. 3, 30. 3., s. 3–4. O den později následoval první příspěvek Aloise Musila: Univ.-Prof. Alois Musil: „Orient und Europa“. *PP* 1, 1921, č. 4, 31. 3., s. 2.

6 „Deutsche Dramatiker aus der Tschechoslowakei“. *PP* 2, 1922, č. 358, 31. 12., s. 10.

7 Robert Musil: *Tagebücher, Aphorismen, Essays und Reden*. Ed. Adolf Frisé. Hamburg 1955 [= *Gesammelte Werke in Einzelausgaben*. Sv. 2; v následujícím textu označujeme odkazy na tento svazek jen římskou číslicí II a příslušnou stránkou; obdobně odkazujeme na ostatní dva svazky téhož vydání: I: *Der Mann ohne Eigenschaften*, 1952; III: *Prosa, Dramen, späte Briefe*, 1957], s. 94Inn. – Dodatek k tomu in: Robert Musil: *Prosa, Dramen, späte Briefe*. Hamburg 1957, s. 835.

8 Srov. k tomu Karl Tschuppik: „Die Übersiedlung nach Berlin“ [Stěhování (inflace z Vídně, doplnil K. K.) do Berlína]. *PT* 47, 1922, č. 242, 15. 10., s. 3–4.

To vedlo k přílivu prominentů,<sup>9</sup> při němž se vše, co bylo dobré a drahé, dostávalo do spojení s Prahou: v Praze se hostovalo, přednášelo nebo publikovalo. Z velkých měšťanských novin vycházejících v Praze v německém jazyce z tohoto pozhnutí profitovala především *Deutsche Zeitung Bohemia*, která si z tradice dosud zakládala na solidní kulturní rubrice, třebaže již dávno nemohla žít na tak vysoké noze jako mnohem rozšířenější liberálně demokratický *Prager Tagblatt* či hojně dotovaná *Prager Presse*.<sup>10</sup>

Divadelním referentem *Bohemie* byl od roku 1914 Ludwig Winder.<sup>11</sup> Vedle něho referoval do roku 1918, zejména o klasickém repertoáru, Paul Kisch, jenž potom odešel do Vídně, kde dal podnět k jedné z nejpůvodnějších kischovských anekdot<sup>12</sup> a kromě toho zajišťoval politickou korespondenci, příležitostné recenze a divadelní dopisy pro *Bohemii*. V první polovině divadelní sezóny 1922/1923 přistupuje pak k Paulu Kischovi nový vídeňský divadelní referent: Robert Musil.<sup>13</sup> Od něj pocházejí tyto příspěvky:

1. Reinhardtovo tažení do Vídně. Od Roberta Musila

Reinhardts Einzug in Wien. *DZB* 95, 1922, č. 218 (sobota, 16. září), s. 2 (v kulturní rubrice).

Otevření divadla v Redutovém sále Hofburgu inscenací *Claviga* (13. 9. 1922). Režie Max Reinhardt. Hráli Alexander Moissi (Clavigo), Helene Thimig (Marie), Tina Lossen (Sophie), Wilhelm Dieterle (Beaumarchais), Sonik Rainer (Carlos).

2. Vídeňské divadlo. Martin a Kortner. Od Roberta Musila (Vídeň)

Wiener Theater. Martin und Kortner. *DZB* 95, 1922, č. 251 (neděle, 1. října), s. 8 (v podrubrice Bühne und Kunst).

*Othello* v Raimundově divadle. Režie Karlheinz Martin. V titulní roli Fritz Kortner. – *Hidalla* v Raimundově divadle (22. 9. 1922). Režie Karlheinz Martin. Fritz Kortner jako Hetman.

9 Srov. glosu Ludwiga Windera „Die Katscheer“. *DZB* 95, 1922, č. 116, 20. 5., s. 3.

10 K dějinám deníku *Bohemia* a *Prager Tagblatt* srov. jubilejní čísla obou listů: *DZB* 100, 1927, č. 25, 30. 1., 238 s. – *PT. Jubiläumsausgabe*, roč. 50, č. 284 (6. 12. 1925), 244 s. – Dobrou charakteristiku obou deníků, platnou však bez výhrad jen pro předválečnou dobu, podává Egon Erwin Kisch: *Marktplatz der Sensationen*. Wien 1948, s. 87nn. – O redakčním štábu *PP* zpravuje František Kubka: *Na vlastní oči*. Praha 1959.

11 Srov. F. C. Weiskopf: „Ludwig Winder“. In: *Literarische Streifzüge*. Berlin 1956, s. 217n, a Paul Reimann: „Ludwig Winder“. In: *Von Herder bis Kisch. Studien zur Geschichte der deutsch-österreichisch-tschechischen Literaturbeziehungen*. Berlin 1961, s. 174–181. [Pavel Reimann: *Literární podobizny. Z dějin českých a německých literárních vztahů*. Přel. J. Kohnová-Heřmanová. Praha: SNPL, 1961, s. 162–167.]

12 *Kisch-Kalender*. K vyd. připravil F. C. Weiskopf za spolupráce Dietera Nolla. Berlin 1955, s. 38.

13 V době Musilova referování přinesla *DZB* pouze jeden vídeňský divadelní dopis Paula Kische: „Das Gastspiel des Prager deutschen Theaters in Wien“. [S *Otcovraždou* Arnolta Bronnena, K. K.] *DZB* 95, 1922, č. 244, 17. 10., s. 4.

3. Vídeňské divadlo. Hřebínek z želvoviny. (Na konci podeps.:) Robert Musil  
Wiener Theater. Der Schildpattkamm. *DZB* 95, 1922, č. 237 (neděle, 8. října),  
s. 7. (v podrubrice Bühne und Kunst).

Hřebínek z želvoviny od Richarda Keßlera v Raimundově divadle. V hlavní roli  
Annemarie Steinsieck.

4. Vídeňské divadlo. Od Roberta Musila. Strindbergova Hra snů. (V návaznosti  
na to:) Opožděná první inscenace

Wiener Theater. Das Traumspiel von Strindberg. Eine verspätete Erstauf-  
führung. *DZB* 95, 1922, č. 246 (čtvrtek, 19. října), s. 2 (v kulturní rubrice).

*Hra snů* v Raimundově divadle (15. 10. 1922). Režie: Karlheinz Martin. Hráli  
Roma Bahn (Indrova dcera) a Günther Hadank (Důstojník). – *Hrabě z Charolais*  
Richarda Beer-Hofmanna v Burgtheateru. V hl. rolích Raoul Aslan jako hrabě,  
Elso Wohlgemuth a Hans Siebert.

5. Vídeňské divadlo. Stín. Od Roberta Musila (Vídeň)

Wiener Theater. Der Schatten. *DZB* 95, 1922, č. 256 (středa, 1. listopadu), s. 7  
(v podrubrice Bühne und Kunst).

*Stín* Daria Niccodemiho. V hlavní roli Tilla Durieux.

6. Reinhardtovo hostování ve Vídni

Das Reinhardt-Gastspiel in Wien. Od Roberta Musila. *DZB* 95, 1922, č. 267  
(úterý, 14. listopadu), s. 2 (v kulturní rubrice).

Reinhardtovy inscenace v Redutovém sále Hofburgu: *Dáma skřítek* od Calde-  
róna ve zpracování Huga von Hofmannsthal. Hráli Hermann a Helene Thimi-  
govi, Wilhelm Dieterle, Dagny Servaes, Mady Christians, Sonik Rainer. – *Stella*  
s Helene Thimigovou (Stella) a Wilhelmem Dieterlem (Fernando). – *Krásné*  
*ženy* od Étiennea Reye.<sup>14</sup>

7. Vídeňské divadlo. Teta Christa. (Na konci podeps.:) Robert Musil

Wiener Theater. Christa, die Tante. *DZB* 95, 1922, č. 284 (neděle, 3. prosince),  
s. 7 (v podrubrice Bühne und Kunst).

*Teta Christa* Rolfa Laucknera v Raimundově divadle (28. 11. 1922). Režie: Rudolf  
Beer. V titulní roli Lili Karoly.

8. Vilniuský soubor ve Vídni. Od Roberta Musila

Die Wilnaer Truppe in Wien. *DZB* 95, 1922, č. 288 (pátek, 8. prosince), s. 5  
(v podrubrice Bühne und Kunst).

Představení hostujícího Vilniuského souboru ve Vídni. Ředitel: M. Mazo. Režisér:  
L. Kadison. Hráli Judith Lares, Mirjam Orleska, Pola Walter, Noe Nachbusch,  
Alex Stein.<sup>15</sup>

14 O berlínském uvedení téhož kusu v témž scénickém provedení referuje později v jiné souvislosti Alfred Döblin: „Eine neue Psychologie von Mann und Weib“. *PT* 47, 1922, č. 305, 31. 12., s. 9.

15 Srov. ohlášení Melchiora Vischera: „Die Wilnaer Truppe in Prag. Im Dezember im Švanda-Theater“. *PP* 2, 1922, č. 303, 4. 12., s. 5.

Tyto divadelní dopisy nejsou vždycky tím, čím by být měly: referáty o činohře, nýbrž často něčím více. Jakkoli je jejich pisatel, když mu na tom záleží, velmi dobře schopen podat svůj vlastní předmět velice precizně, je přesto v každém okamžiku cítit, že mu právě na tom příliš moc nezáleželo, že mnohem raději recenzuje divadlo světa než svět divadla. Tento sklon podnikat exkursy do oblasti problematičtějšího, při němž autor dospívá „k věci“ opět teprve ke konci, většinou v závěrečném obratu plném exaktně dávkované ironie, prozrazuje moralistu s jasným rozumem, jež to vábí do širších souvislostí.

Zajímavé a poučné je v tomto ohledu srovnání s Alfredem Polgarem, který psal ve stejné době a částečně i o stejných hrách do *Prager Tagblattu*,<sup>16</sup> jak ukazuje tento přehled:

Hra:	Musil v <i>DZB</i> dne:	Polgar v <i>PT</i> dne:
<i>Clavigo</i>	16. září 1922	24. září 1922
<i>Hidalla</i>	1. října 1922	28. září 1922
<i>Hřebínek z želvoviny</i>	8. října 1922	14. října 1922
<i>Hra snů</i>	19. října 1922	20. října 1922
<i>Dáma skřítek</i>	14. listopadu 1922	24. září 1922
<i>Stella</i>	14. listopadu 1922	5. října 1922
<i>Teta Christa</i>	3. prosince 1922	30. listopadu 1922

I když mnohé hlavní rysy – pocit morální odpovědnosti, intelektuální poctivost, preciznost v podání – jsou oběma společné, konfrontace přesto vyjevuje téměř vždy okamžitě také rozdílnost, a to tím zřetelněji, čím spíše je myšlenková substance jejich společného předmětu, tedy například Keßlerova *Hřebínku z želvoviny*. Polgar se ani v takových případech většinou nevzdálí daleko od tématu, nikdy malou formu, jejímž je velikým mistrem, nerozbije, nebo jak to jednou vyjádřil Broch: „Je Möríkem kritiky, a jako takovým zůstává uzavřen ve svém vlastním kruhu, jenž zůstává naplněn zvláštní a morální čistotou.“<sup>17</sup> Musil si naproti tomu nechává tématem občas dodat pouze podnět a rozvádí pak myšlenku, kterou s předmětem referování pojí jen vzdálená souvislost, často navíc velmi problematičtější. Nejzřetelnější příklad toho znovu: *Hřebínek z želvoviny*.<sup>18</sup>

16 *PT* 47, 1922, č. 224, 24. 9., s. 9: „Reinhardt in Wien“. (O *Clavigovi* a *Dámě skřítkovi*). – *PT* č. 227, 28. 9., s. 2: „Hidalla“ von Frank Wedekind“. – *PT* č. 233, 5. 10., s. 7: „Wiener Theater“. (Mj. o *Stelle*). – *PT* č. 241, 14. 10., s. 6: „Wiener Theater“. (Mj. o *Hřebínku z želvoviny*). – *PT* č. 246, 20. 10., s. 6: „Ein Traumspiel“. (*Hra snů*). – *PT* č. 280, 30. 11., s. 6: „Wiener Theater“. – (O *Tetě Christě*.)

17 Hermann J. Broch: „Typus des Kritikers: Alfred Polgar“. *PP* 2, 1922, č. 248, 10. 9., příloha *Dichtung und Welt*, č. 37, s. III.

18 [V časopisecké verzi in: *Germanistica Pragensia II*. Uspořádal Eduard Goldstücker. Praha: Univerzita Karlova, 1962 (*Acta Universitatis Carolinae – Philologica I*), s. 60–74, byly na tomto místě otištěny v plném znění Musilovy příspěvky č. 1–9.]